

Speciálně pedagogická diagnostika

pojetí, diagnostika v raném a předškolním věku,
diagnostika školní zralosti,
přehled základních diagnostických metod ve
speciálně pedagogické diagnostice,
hlavní oblasti speciálně pedagogické diagnostiky

Speciálně pedagogická diagnostika

- Je součástí speciální pedagogiky.
- **Cílem** je co nejdokonalejší poznání člověka s postižením, vadou nebo nějakým handicapem.
- Zaměřuje se na získání informací o osobnosti dotyčného jedince a o jeho možnostech v oblasti vzdělavatelnosti a vychovatelnosti, neboť to jsou hlavní předpoklady pro zařazení člověka s postižením do společnosti.
- Zkoumá průběh dosavadního vývoje člověka i s jeho etiologií.
- Poznatky slouží k **výchově a vzdělávání** jedinců s postižením, k určení socializace ve společnosti.

Diagnóza

- Měla by **probíhat komplexně**, interdisciplinárně (lékaři, psychologové, speciální pedagogové, sociální pracovníci a další odborníci).
- **Cílem diagnostiky v lékařství** je stanovení druhu a choroby a následná terapie, zatímco v oblasti speciální pedagogiky je diagnóza východiskem pro pedagogické vedení a působení. Cílem je zde ne léčba, ale výchova a vzdělávání.
- **Diagnostika v psychologii** se zaměřuje na psychické vlastnosti, procesy a stavy včetně postoje k vlastnímu postižení. Oproti tomu sleduje speciální pedagog spíše úroveň a kvalitu vzdělání, výchovy a možnosti zařazení do společnosti.
- **Cílem diagnostiky v sociální oblasti** je zhodnocení činitelů, které spolupůsobí na utváření osobnosti, které ovlivňují výchovu, postoje a vztahy postiženého ke světu i sobě samému. Většinou osobní a rodinná anamnéza.

Diagnóza

- Speciálně pedagogická diagnostika vyžaduje individuální přístup.
- Dělí se **podle druhu postižení** na: surdo, soma, logo,...
- Podle **etiologie**:
 - **kauzální**, kdy je známa příčina,
 - **symptomatickou**, kdy příčina není známa a diagnóza se omezuje na příznaky.
- Podle **časového sledu** provádění na *vstupní, průběžnou a výstupní*.
- Podle **rozsahu sledovaných cílů**:
 - **globální** diagnostika se zaměřuje na zjišťování nejvýznamnějších vlastností postiženého člověka vzhledem k výchovnému a vzdělávacímu procesu jako celku,
 - **parciální** je zaměřena jen ve vztahu k určitým aktuálním projevům.

Diferenciální diagnostika

- když zjištěné charakteristiky dostatečně přesvědčivě nenaznačují, o kterou diagnózu by mohlo jít.
- Např. odlišení hluchoty od mentální retardace v případě, že dítě nemluví, nebo MR od autismu.

Úkoly speciálně pedagogické diagnostiky v jednotlivých obdobích vývoje

Z hlediska jednotlivých životních období se může diagnostika týkat:

- raného a předškolního věku,
- období školní docházky včetně dospívání,
- dospělosti,
- stáří.

Raný a předškolní věk

- **Včasně zachycení poruchy a zahájení speciálně výchovné péče**, která minimalizuje negativní důsledky typu postižení, kterými bývá právě retardace neuropsychického vývoje. Speciální péče musí probíhat **komprehensivně**, tedy s účastí zdravotnické, rehabilitační, výchovně-vzdělávací a sociální složky. Vždy by se mělo jednat o **komplexní přístup pracovníků různých oborů**.
- Důležité je realizovat diagnostiku **v přirozeném prostředí dítěte**, a to spíše nenápadně, aby dítě nevědělo, že jeho činnost je předmětem speciálního zájmu. **Požadavky** na dítě musí být **přiměřené jeho věku**, hlavně jeho mentální úrovni a chápání situace, druhu, stupni a trvání defektu.

Raný a předškolní věk

Zaměřujeme se na následující oblasti:

- hrubá a jemná motorika
- lateralita
- sebeobslužné činnosti
- rozumové schopnosti
- verbální schopnosti
- citová oblast a sociabilita

Stanovuje se prognóza.

Období školního věku

- Vyplývá hlavně z převládajících aktivit dítěte.
- U řady postižených dětí musíme počítat s **opožděnou školní zralostí** a v důsledku tohoto zařizujeme pro dítě alespoň jeden odklad školní docházky (často u dětí s kombinovanými vadami, s mentálním postižením).
- Je možná integrace do běžné školy s výjimkou MR nebo mohou navštěvovat **speciální školu**.
- V případech těžšího postižení (DMO kombinované s MR) je vhodné, aby dítě docházelo do **stacionáře** (probíhá zde nadále odborná diagnostika, na kterou navazuje speciálně pedagogická práce s dítětem), s možností vzdělávání v rámci přípravného stupně pomocné školy.
- Již v průběhu školní docházky je třeba dítě cíleně **připravovat na budoucí volbu povolání a profesionální orientaci**.

Diagnostika v dospělosti

- Většinou se setkáváme s postižením jako následkem závažného úrazu a poškození mozku, které může být spojeno s demencí. Také díky amputaci, nádorové onemocnění, obrny aj.
- Důležité je určení **prognózy** dalšího uplatnění člověka ve společnosti.
- Často je nutná **rekvalifikace**.
- Primární důležitost zde má **pracovní a sociální rehabilitace** uskutečňovaná v rámci komplexní péče.

Diagnostika ve stáří

- Velký podíl mozkových příhod.
- Nižší schopnost adaptace postiženého jedince, zpravidla poznamenané osamělostí v důsledku úmrtí životního partnera, úbytkem sil a vůle k životu.
- Často dochází k projevům demence a případně psychických chorob.
- Důležitým úkolem všech zúčastněných odborníků je respektovat stáří a lidskou důstojnost, snažit se o empatii a vcítění do stavu postiženého člověka, který má právo na úctu ke své osobě.

Diagnostické metody

- **metody obecné** –sbírají údaje a základní data o vyšetřované osobě. Využívají je i jiné vědní obory, nejen speciální pedagogiky.

Patří sem:

- **rodinná anamnéza (RA)** se zaměřuje na zjištění údajů o rodičích, sourozencích, prarodičích, popř. v případě potřeby i ostatních předcích, se zřetelem na patologické odchylky. Sleduje výskyt určitých chorob v rodině.
- **osobní anamnéza (OA)** navazuje na rodinnou a zjišťuje údaje o vyšetřované osobě z pre-, peri- a postnatálního období, z raného dětství a z dalších fází vývoje. Zaměřuje se na údaje týkající se celkového biologického, neuropsychického a sociálního vývoje včetně různých chorob, úrazů, operací, užívaných léků apod. Doplnkem je vyšetření prostředí (rodinného, školního, pracovního...).
- **katamnéza** se zabývá zkoumáním příčin opakovaného objevení se nežádoucích projevů v určitém časovém odstupu od ukončení nápravné péče.

Diagnostické metody

- **metody speciální** – představují odborná speciálně pedagogická vyšetření, která mají zjistit druh a stupeň postižení. Jedná se o týmovou práci. Je důležité soustředit pozornost na celou osobnost vyšetřovaného a nebrat do úvahy jen izolovaný výkon v určité oblasti.
 - pozorování
 - metody explorační
 - diagnostické zkoušky (ústní zkoušky, praktické zkoušky)
 - testové metody standardizované a nestandardizované,
 - rozhovor a hodnocení výsledků činnosti
 - kazuistika
 - přístrojové metody

Speciální diagnostické metody

- **pozorování** je záměrné a zaměřené vnímání a myšlení, jehož cílem je rozpoznat nejdůležitější znaky, vlastnosti a příčiny, které k nim vedly. Pozorování má být plánovité, systematické, pokud možno dlouhodobé nebo opakované, soustředěné na podstatné jevy, přesné (se záznamem), diskrétní. Pozorování umožňuje zkoumat jedince v přirozených podmínkách.

Speciální diagnostické metody

- **metody explorační** – rozhovor, dotazník. Zprostředkovávají interakci mezi vyšetřovanou osobou a diagnostikem. Je to formou otázek a odpovědí nebo v dotazníku psanou formou. Rozhovor je podle počtu individuální nebo skupinový, podle způsobu volný nebo řízený. Výhodou rozhovoru je osobní kontakt. Formulace otázek musí být přesná, jednoznačná a stylově a obsahově přiměřená k věku i celkové úrovni dotazovaného. Dotazník je písemný vyjádřením otázek a odpovědí. Překážkou bývá nedostatečná úroveň psaní i čtení, snížená mentální úroveň vyšetřované osoby apod. použití nejdříve od 3. třídy, kdy už dítě umí psát. Výhodou dotazníku je získání informací od většího počtu osob. Problémem je věrohodnost údajů.

Speciální diagnostické metody

- **diagnostické zkoušky** se uplatňují hlavně u dětí a mladistvích v pedagogickém procesu. Zjišťování nedostatků v soustavě poznatků. **Ústní zkoušky** se týkají vědomostí a úrovně mluvené řeči. **písemné zkoušky** zjišťují způsobilost psaní a úroveň jeho osvojení, schopnost vyjadřovat myšlenky psanou formou. **Praktické zkoušky** zjišťují úroveň hrubé a jemné motoriky, laterality a funkcí smyslových orgánů. Důležitá je analýza chyb, hlavně tzv. **systematických chyb**, kterých se žák dopouští vždy, když jde o stejnou nebo analogickou úlohu.

Speciální diagnostické metody

- **testové metody** jsou druhem zkoušky, která se skládá z různých úkolů. Testy se dělí na **standardizované**, jejichž výsledky se zpracovávají statisticky a poskytují normy, ke kterým lze výkon jedince přirovnat a **nestandardizované**, které si pedagog sestaví sám (bez všeobecné platnosti). Testy se dělí podle zaměření (motorika, lateralita aj.), způsobu zpracování (standardizované, informační), účelu (zkušební, diagnostické, kontrolní), podle způsobu použití (individuální, skupinové, hromadné).

Speciální diagnostické metody

- **rozhovor a hodnocení výsledků činnosti** – poskytuje informace o stupni osvojení požadovaných vědomostí a dovedností. Hodnocení probíhá v úrovni obsahové a formální. Dobré uplatnění při profesionální orientaci a volbě povolání.

Speciální diagnostické metody

- **kazuistika** spočívá ve studiu všech dostupných materiálů, zhodnocení a formulování závěrů. Důležité údaje o vývoji v raném dětství, o prodělaných chorobách, operacích, úrazech, informace o prostředí. Kazuistika je spíše metodou pomocnou a rozhodně by neměla být jediným podkladem pro diagnózu.

Speciální diagnostické metody

- **přístrojové metody** pomáhají při registraci a kvantifikaci vlastností, výkonů nebo funkcí.
např. audiometr na vyšetření sluchu, tapping, který se uplatňuje při zkoušce laterality aj.
V poslední době stále větší využití počítačové techniky.

Hlavní oblasti speciálně pedagogické diagnostiky podle zaměření

- **Hrubá a jemná motorika.**
- **Grafomotorika a kresba.**
- **Lateralita.**
- **Sebeobslužné činnosti.**
- **Sociální a citová oblast – sociabilita.**
- **Diagnostika rodinného prostředí.**
- **Rozumové schopnosti (myšlení, pozornost, představivost).**
- **Verbální schopnosti.**

Školní zralost

- Mezi základní diagnostické situace patří **hra, kresba, vyučování**.
- Během celého vyšetření je třeba dítě **pozorovat a sledovat jeho chování**.
- Výsledky je nutno **analyzovat** a slovně se o nich vyjádřit.
- Rozhodně nespoléhat jen na bodové ohodnocení výkonu dítěte!

Literatura:

- PŘINOSILOVÁ, D.

Vybrané okruhy speciálně pedagogické diagnostiky a využití v praxi.

Brno : MU 1997, 2000. 89 s.

ISBN 80-210-1595-0